

MADENCİLİK İHTİSAS MAHKEMELERİ

Belirli kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklara veya belirli türdeki uyuşmazlıklara bakmak üzere kanunlarla kurulmuş mahkemelere özel görevli mahkemeler veya ihtisas mahkemeleri denmektedir. Özel görevli mahkemeler ilk derece mahkemesidir. Hukuk yargısı bağlamında görev yapan özel görevli mahkemelerin, kararlarının denetim mercii Yargıtay'dır. İcra Mahkemesi, iş mahkemesi, kadastro mahkemesi, tüketici mahkemesi, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi, aile mahkemesi, denizcilik ihtisas mahkemesi medeni yargı alanındaki özel görevli mahkemeleri teşkil eder.

Bu mahkemelerle genel görevli mahkemeler arasındaki ilişki görev ilişkisidir. Özel görevli mahkemelerin görevi genel görevli mahkemelerin görevinden önceliklidir ve özel görevli mahkemelerin görev ve yetkileri kanunlarla düzenlenmiştir. Anayasa'nın 142. maddesinde mahkemelerin görevlerinin kanunla düzenleneceği öngörülmüştür. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 1-24 ve 5235 sayılı Kanun genel görevli mahkemelerin görev ve yetkilerini düzenlerken, özel görevli mahkemelerin görev ve yetkileri ilgili özel kanunlarca düzenlenmiştir. Özel görevli mahkeme ve genel görevli mahkeme arasındaki ve özel görevli mahkemelerin birbirleriyle olan görev ayırımında söz konusu kanuni düzenlemeler esas alınacaktır.

Özel görevli mahkemeler, Anayasa'da öngörülen "tabii hakim ilkesi" ile de bağdaşmaktadır. Belirli kişiler arasındaki uyuşmazlıklara veya belli tür uyuşmazlıklara bakmak üzere kurulmuş olan özel görevli mahkemelerin her biri, gerek öz ve gerekse biçim olarak Anayasa'nın 37. maddesine ve "tabii hakim ilkesi" ne uygun olarak kurulan olağan mahkemelerdir. Tabii hakim ilkesi ve bu ilkeyi koyan Anayasanın 37. maddesi "*Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemedен başka bir mercii önüne çıkarılamaz.*" hükmü genel mahkemelerin yanında ayrı Özel Görevli Mahkemelerin kurulmasına engel teşkil etmemektedir. İlgili madde hükmü tabii hâkim ilkesini ifade eder. "Tabii hâkim" ilkesi, uyuşmazlıkların meydana geldikleri anda yürürlükte bulunan kanun hükümlerine göre kurulmuş olan mahkemeler tarafından yargılanmayı gerektirir. Yukarıda anıldığı üzere, Anayasa'nın 142. maddesi uyarınca, özel görevli mahkemelerin mutlaka ayrı bir kanun ile kurulması gerekir. Bu doğrultuda özel görevli mahkemelerin kuruluşu mutlaka ayrı bir kanun hükmü ile düzenlenir. Ancak bu şekilde, özel görevli mahkemelerin kuruluşu, tabii hâkim ilkesine aykırı düşmez. Ayrıca bir yerde ayrı bir özel görevli mahkeme kurulmaması halinde o özel görevli mahkemenin işlerine de genel görevli mahkemelerce bakılıyor olması da özel görevli mahkemelerin Anayasa'nın 37. maddesine aykırı olmadığını göstermektedir.

İhtisas mahkemelerinin kuruluş amacının anlaşılabilmesi açısından uzman ve uzmanlık kavramına da değinmek gerekir. Uzman, belli bir konuda, belli bir işte, bilgi, görüş ve becerisi çok olan kimse anlamına gelmektedir.

Uzmanlık ise belli bir konuda özel bilgiye sahip olmak anlamına gelir. İhtisas ile uzmanlık eş anlamlıdır. Bu manada ihtisas mahkemelerine, uzmanlık mahkemesi de denmektedir. Uzmanlık kavramı gelişen bilim alanlarıyla hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Temel bilim dallarının bilhassa son yarım yüzyıldır hızlı bir biçimde gelişmesi ve genişlemesiyle yeni yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle teknik alandaki gelişme hızına yetişmek mümkün olmayınca bilim dallarında yeni uzmanlık alanları türemeye başlamıştır. Tüm bilimsel gelişmelere paralel olarak hukukun da sosyal bir bilim dalı olarak bu gelişmelerden ayrı kalması, yerinde sayması düşünülemez. Özellikle küreselleşme ile birlikte diğer hukuk sistemleri ile etkileşim içine girilerek yurtdışındaki uygulamaların yansması ülkemizde de görülmeye başlanmıştır. AB'ye uyum sürecinde müktesebatın uyumlaştırılması çalışmalarının da yeni kurumlar ve uygulamaların gelişmesinde büyük payı vardır. Bu gelişmeler ışığında hukukun uygulayıcıları konumunda mahkemelerin uzmanlaşması son yıllarda gündeme gelmiştir. Hukuk alanlarının çoğalması her hukukçunun her konuda detaylı bilgi sahibi olmasını imkânsız kılmaktadır. Nasıl ki, pratisyen bir hekim mütehassıs bir doktor gibi teşhis-tedavi veya ameliyat yapamaz ise buna benzer bir şekilde her hâkimin hukukun her alanında önüne gelen uyuşmazlıkları aynı derecede yetkinlikle çözmesi beklenemez. Bu anlamda, özel görevli mahkemeler, genel görevli mahkemelerin karşısı, genel görevli mahkemeler dışında, uzmanlık gerektiren bir konu ile uğraşan, özel bazı uyuşmazlıkların çözümü için kurulan mahkemeler olarak tanımlanmaktadır.

Özel görevli mahkemelerin kurulmasının temelinde toplum düzenindeki gelişmeye paralel olarak artan ve ayrı bir uzmanlık gerektiren uyuşmazlıkların çözülmesi ihtiyacı yatmaktadır. Adalet Bakanlığının 2008 yılında yayımlanmış olduğu Yargı Reformu Stratejisi Taslağının "Yargının Verimliliği ve Etkinliğinin Artırılması" adlı üçüncü başlığında iyi ve hızlı işleyen, etkili ve verimli bir yargı sisteminin varlığının hukuk devleti olmanın ve yargı sistemine güven duyulması için olmazsa olmaz birer koşul olduğu belirtilmiştir. Bu başlığa bağlı yedinci hedefte, bölgenin coğrafi durumu ve mahkemelere gelen iş sayısı göz önünde bulundurularak ihtiyaç duyulan uzmanlık mahkemelerinin yaygınlaştırılmasına devam edileceği vurgulanmıştır. Yargı Reformu Stratejisi Taslağının devamı niteliğinde olan ve 2009 yılında yayımlanan Yargı Reformu Strateji Taslağında da aynı görüşler tekrarlanmıştır. Yine Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yukarıdaki görüşe paralel olarak uzmanlık mahkemelerinin kurulmasının, yargılamanın hızlandırılması ve etkinliğin sağlanması için gerekli olduğu ve İhtiyaç bulunan alanlarda yeni ihtisas mahkemelerinin kurulması yönünde gerekli çalışmaların yapılacağı ifade edilmektedir.

Nitekim, bu yasal düzenleme çalışmaları olumlu sonuç vermiş ve 6460 sayılı Hukuk Mahkemeleri Kanunu ve Diğer Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 4.maddesi ve 10.maddesi ile idare ve vergi

mahkemeleri ile hukuk mahkemeleri arasında ihtisas mahkemelerinin kurulmasının yasal zemini hazırlanmıştır.

6460 sayılı Kanun'un ilgili maddeleri şu şekildedir:

"MADDE 4 – 6/1/1982 tarihli ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 2 nci maddesinin (4) numaralı fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"4. Aynı yargı çevresinde birden fazla idare veya vergi mahkemesinin faaliyet gösterdiği hâllerde, özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, mahkemeler arasındaki iş bölümü Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenebilir. Bu kararlar Resmî Gazete'de yayımlanır. Mahkemeler, tevzi edilen davalara bakmak zorundadır."

MADDE 10 – 26/9/2004 tarihli ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 5 inci maddesinin beşinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"İş durumunun gerekli olduğu yerlerde hukuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, daireler arasındaki iş dağılımı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenebilir. Bu kararlar Resmî Gazete'de yayımlanır. Daireler, tevzi edilen davalara bakmak zorundadır."

Hukuk doktrininde, teknik, karmaşık ve ekonomik boyutları dikkate alınarak, maden hukukuna ilişkin tüm hukukî uyuşmazlıkların yalnızca bir mahkeme tarafından çözüme kavuşturulması gerektiği, bu yargı yerinin gerçekten madencilikten anlayan uzman hâkimlerin (endüstriyel hukukçuların) görev yaptığı bir uzmanlık yargı yeri (özel mahkeme, ihtisas mahkemesi) biçiminde örgütlenmesi gerektiği hususu dile getirilmekte ve madencilğe ilişkin sorunları çözüme kavuşturmadaki yetersizliği sebebiyle, uzmanlık yargı yerlerinin oluşumuna ilişkin yasal düzenlemede, genel usul kurallarından sapma gösteren, madencilğe özgü özel usul hükümlerine yer verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Bazı hukuk yazarları tarafından maden ihtisas mahkemelerine ihtiyaç olmadığı yönünde görüşler ileri sürülmüşse de¹ 6460 sayılı Kanun ile

¹ Suha TANRIVER, *M_a_d_e_n_c_i_l_l_i_k_ _A_l_a_n_ı_n_d_a B_i_r_ _İ_h_t_i_s_a_s_ _M_a_h_k_e_m_e_s_i_n_i_n_O_l_u_şt_u_r_u_l_m_a_s_ı_n_a_ _G_e_r_e_k_ _O_l_u_p_ _O_l_m_a_d_ığı_ Ü_z_e_r_i_n_e_ _B_a_z_ı_ _D_üşün_c_e_l_e_r_*, Ankara Barosu Dergisi • Yıl: 68 • Sayı: 2010/4

getirilen ihtisaslaşmayı imkan sağlayan yeni düzenleme karşısında bu görüşün hukuki değeri kalmamıştır.

Gerçekten de madencilik sektörü büyük bir gelişme göstermekte ve milli gelirin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 2012 yılında madencilik sektörü Türk Lirası bazında %10 gelişme göstermiştir. Madencilik sektörünün 2012 yılında ocak üretimi bazında gayri safi yurt içi hasıladaki payı %1,5 olmuştur. Demir çelik, çimento ve seramik gibi maden işleme tesisleri dikkate alındığında madenciliğin GSMH'daki payı %15'lere yaklaşmaktadır. Görüldüğü gibi madencilik sektörü, yarattığı gelir ve istihdam ile Türk ekonomisinin lokomotif ve vazgeçilmez sektörlerinden birisidir.

Böylesine önemli bir sektörle ilgili olan gibi maden hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü özel teknik bir bilginin yanında bu hukuk dalının yeterince kavranılmasını gerekli kılmaktadır. Her şeyden önce madenler Anayasanın 168.maddesine göre milli servetler arasında yer alır ve 3213 sayılı Maden Kanununun 4.maddesine göre Devletin kamusal mülkiyetinde bulunmaktadır. Devlet kendi kamusal mülkiyeti altında bulunan madenlerin bir kısmını kamu kuruluşları aracılığıyla işletmekte, bir kısmının işletmesini özel hukuk kişilerine bırakmaktadır.3213 sayılı Maden Kanun'un 24.maddesine göre özel kişilere verilen maden işletme ruhsatları idare hukuku açısından idari izin niteliğindedir. Türkiye'de 31 Aralık 2012 itibarıyla 12.945 adet maden arama ruhsatı ve 13.068 adet maden işletme ruhsatı bulunmaktadır. Söz konusu maden arama ve işletme ruhsatlarının verilmesi ihale edilmesi, süresinin uzatılması, harç ve teminata bağlanması, raporlanması, geçici olarak tatil edilmesi, teminatının irad kaydedilmesi, faaliyetin durdurulması, idari para cezası verilmesi, ruhsatın iptal edilmesi gibi hususlar başlı başına özel uzmanlık gerektiren idare mahkemelerinin görevine giren uyuşmazlıklardır. 6460 sayılı Kanun'un 4.maddesine göre birden fazla idare mahkemesinden birisinin madencilik ihtisas idare mahkemesi olarak görevlendirilmesi, idare mahkemesi başkan ve üyelerinin maden hukukundan doğan bu karmaşık idari sorunların çözümünde uzmanlaşmalarına ve hukuka uygun daha isabetli kararlar verilmesine neden olacaktır.

Aynı şekilde maden hukukunun vergi hukukuyla da yakından ilişkisi bulunmaktadır. Maden işletmeciliğinden 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 14.maddesinde öngörülen maden grubuna göre ve kullanım şekline göre değişen oranlarda Devlet hakkı alınmaktadır. Vergi benzeri bir kamu alacağı olan Devlet hakkının tarh ve tahsilinin ihtisaslaşmış bir vergi mahkemesinin kontrolü altında gerçekleşmesinin çok adil sonuçlar doğuracağı açıktır. Yine aynı durum maden ruhsat harçları için de geçerlidir.

İdare ve vergi mahkemeleri dışında adliye mahkemeleri olarak örgütlenen sulh hukuk, asliye hukuk, asliye ticaret ve iş mahkemelerinin konusuna giren madencilikle ilgili oldukça fazla sayıda uyuşmazlık yaşanmaktadır. Bu konuda madenciliğe emsal sektörler olması bakımından uygulamaya geçen

denizcilik ihtisas mahkemeleri ve fikri ve sınai haklar mahkemeleri Türk hukuk yargılamasında gayet başarılı sonuçlar vermiştir.

Madencilik faaliyetlerinden kaynaklı olarak gerek iç ticarete gerekse uluslararası ticarete büyük ticari uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlıkları çözmekle görevli asliye ticaret mahkemelerinin bu uyuşmazlıklarla ilgili olarak ihtisas mahkemeleri olarak örgütlenmeleri gerekir.

Madencilik faaliyetleri sırasında madenin bulunduğu arazi sahipleri ile madenciler sık sık karşı karşıya gelmektedirler. Zira Türk sisteminde madenler içinde buldukları arzın mülkiyetine tabi değildirler. Taşınmaza tecavüzler, kamulaştırmadan kaynaklanan uyuşmazlıklar, maden zararları denilen maden faaliyetleri nedeniyle civarda bulunan taşınmazlarda meydana gelen göçük ve çatlamlar ihtisaslaşmış asliye hukuk mahkemelerince çözümü gereken tipik maden uyuşmazlıklarıdır.

3213 sayılı Maden Kanunu faaliyetinin kamu hukukuyla ilgili kısmını maden ruhsatlarının verilmesini, işletilmesini ve sona ermesini düzenlemektedir. Bunun dışında özel hukuktan doğan maden ruhsat sahiplerinin birbiriyle veya kendi alt işletmecileriyle yaptıkları hukuki ilişkilerden doğan hukuki uyuşmazlıklar hakkında özel yasal düzenleme mevcut değildir. Bu yasa boşluğu mahkeme içtihatları ile doldurulmaya çalışılmaktadır. Madencilik uygulamasından doğan bu tür uyuşmazlıkların en önemlilerinden birisi rödovans sözleşmeleridir. Yargıtay maden ruhsatının işletilmesinin rödovans denilen kira ücreti benzeri bir bedel karşılığında işletilmesinin bırakılmasını hasılat kirasına ait hükümlerin uygulanacağı görüşündedir. 6100 sayılı HMK m. 4/a hükmü gereği bütün kira sözleşmeleri sulh hukuk mahkemelerinin görevine girdiğinden, maden kirası ya da rödovans sözleşmelerine bakmaya görevli bir ihtisaslaşmış sulh hukuk mahkemesinin belirlenmesi çok uygun olacaktır.

Madencilik sektörü emek yoğun sektörlerden birisidir. Maden iş kolu Türk çalışma ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Madencilik büyük çoğunluğu yeraltında geçen, tehlikeli ve insan sağlığını olumsuz etkileyen bir iş kolu olması nedeniyle diğer iş kollarından farklı bir şekilde düzenlenmiştir. Yine maden iş kazaları ve grizu patlamaları Türkiye'yi sarsan boyutta son derece ağır ve elem kayıplara neden olmaktadır. Bu bakımdan iş mahkemelerinin de madencilik koluna özgü olarak ihtisaslaşmasında son derece yarar vardır.

Türkiye maden zengini bir ülke olmasına rağmen madenler ülkenin her yerine eşit dağılmamıştır. Ayrıca bazı bölgelerde maden uyuşmazlıkları daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Maden ruhsat sayısı ve maden uyuşmazlıkları bakımından bölgesel olarak öne çıkan iller şu şekilde sıralanabilir:

Antalya, Balıkesir, Sivas, Erzincan, Kayseri, Burdur, Ankara, Konya, Muğla, Manisa, Eskişehir, Bursa, Zonguldak, Afyon, İzmir, Denizli, Isparta,

Mersin, Kütahya, Çanakkale, Bilecik, Kahramanmaraş, Adana, Erzurum, İstanbul, Kocaeli, Kırklareli, Edirne.

Sayılan illerde il düzeyinde yetkili tüm hukuk mahkemelerinin görevini üstlenecek özel görevli madencilik ihtisas mahkemelerinin kurulması yerinde olur. Bu iller dışında da Hâkim Savcılar Yüksek Kurulu tarafından iş yoğunluğuna göre bir veya daha fazla asliye ticaret mahkemesinin, asliye hukuk mahkemesinin, sulh hukuk mahkemesinin ve iş mahkemesinin madencilikle ilgili uyuşmazlığı çözmekle ilgili işbölümüyle yetkilendirilmesi yerinde olur.

Yine idari yargıda da bir veya birden fazla idare ve vergi mahkemesinin madencilik işleriyle ilgili olarak işbölümüyle Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından yetkilendirilmesi özel veya ihtisas mahkemelerinden beklenen yararı sağlayacaktır.

Madencilik ihtisas mahkemelerinin kurulması ve buna ilaveten mahkemelerin maden işi ile ilgili işbölümüyle yetkilendirilmesi, madencilik sektörünün hem yurt içinde Türk ekonomisine daha fazla katma değer yaratmasını sağlayacağı gibi, 2023'te 500 Milyar \$ ihracat hedefine ulaşılmasına önemli katkısı olacaktır.